

Афганистан – три десетилетия не стигат ли?!

ДИЛЕМАТА НА ОБАМА В АФГАНИСТАН

Дейвид Пикъс, май 2010

Понякога една снимка може да разкрие повече, отколкото стотици думи. На 27 април 2010 г. “Ню Йорк Таймс” публикува схема, направена на PowerPoint, на американската стратегия в Афганистан, която е била представена в официална демонстрация на вниманието на главнокомандващия американските части генерал Стенли МакКристъл. Оттогава схемата се превърна в нещо като виц, понеже многото линии и стрелки я правят толкова сложна, че е почти невъзможно да бъде разбрана. Казват, че самият МакКристъл възкликнал като я видял: “Като схванем схемата, ще спечелим и войната.”¹

Лесно е да се шегуваме с невинаги удачната повсеместна употреба на компютърните технологии, но е факт, че всеки, който дръзне да заговори за американското присъствие в Афганистан, трябва да се съобрази с усложнената и объркана обстановка там. Много хора твърдят, че картинката е ясна. Тази “яснота” обаче се изпарява в момента, когато осъзнаем колко много всъщност са спорните точки (както фактологични, така и теоретични) и колко надълбоко в събитията трябва да се вгледаме, за да сме в състояние да стигнем до някакви недвусмислени изводи. В една подобна ситуация е най-добре първо да очертаем принципите, които ще използваме за изясняване на конкретния проблем, и да се опитаме да очертаем ясно техните граници и възможности. По мое мнение, най-сполучливият начин да се разберат мотивите за американската мисия в Афганистан, е тя бъде видяна като дилема, като ситуация, при която, ако печелиш нещо в един сектор, неминуемо търпиш загуби в друг. В изложението по-нататък ще се опитам да изясня каква е настоящата дилема в Афганистан, пред която е изправена администрацията на Обама. Ще посоча кои според мен са главните политически, географски и исторически параметри на проблема, но няма да се ангажирам с декларирането на единствено възможен път за излизане от дилемата. Сериозните проблеми нямат прости и безболезнени решения. Целта ми е по-скоро да посоча в заключение кой вариант по мое мнение представлява възможно “най-малкото зло”, давайки по този начин карт бланш на другите сами да стигнат до някакви изводи.

¹ New York Times, “We have met the Enemy and He is Power Point”, 27.04.2001, с. 1.

Ще започна с нещо, с което биха се съгласили както поддръжниците, така и критиците на американската политика в Афганистан. Независимо от различията, това, което сближава администрацията на Буш и Обама, е последователността в провежданата политика по отношение на Афганистан. Не само че Обама запази назначения от Буш Робърт Гейтс на поста министър на отбраната, но и не промени осезаемо курса на американските действия и цели в Афганистан от нахлуването на САЩ в страната през октомври 2001 г. Все така във фокуса са разгромът на Ал Кайда, свалянето на талибаните от власт, слагане край на местната военна диктатура, както и интегрирането на един вече мирен Афганистан в структурите на западно-ориентираната Централна Азия и на световната карта изобщо.

Възможно ли е въобще тези усилия да доведат до успешен край? Дори в САЩ мненията по въпроса са силно поляризирани. Така например, журналистът от ирано-американски произход Нир Росен безцеремонно заключи, че стратегията на МакКристъл е поставила пред Съединените Щати “непосилната задача да съградят един нов Афганистан, като същевременно обаче се опитват да разгрозят талибаните, използвайки тяхното оръжие – насилие и метежи.”² От друга страна, в началото на 2009 г. министърът на отбраната Гейтс (който между другото има докторска степен по руска и съветска история) писа в едно от най-престижните издания за външна политика, че “един провал в Ирак или в Афганистан ще бъде унищожителен удар по американското реноме както в очите на нашите приятели и съюзници, така и на нашите потенциални съперници.”³ Година по-късно Гейтс не дава никакви признаци, че мисли различно или че не счита вече “победата” за американска цел.

Щом се стигне до този момент, спорът винаги се измества от конкретната ситуация в Афганистан към традиционните проблеми за мястото на САЩ на световната сцена и за етичната страна на тяхното глобално присъствие. Без съмнение тези дебати няма да секнат скоро, но е крайно време да осъзнаем, че това, което всъщност правим, е постоянна смяна на темата. Много е лесно всеки път, щом се подхване темата за американската външна политика, гледната точка да се измести в посока на генерализации относно това дали човек е за или против действията на САЩ. Един от недостатъците на практиката “да казваме това, което винаги сме казвали” е, че подобно поведение ни пречи да осмислим – и анализираме! – предположенията, които правим автоматично. Две са косвените предпоставки в споровете относно Афганистан, които смятам, че е особено важно да бъдат засегнати:

² Nir Rosen, *Boston Review*, “Something from Nothing”, януари-февруари 2010.

³ Robert M. Gates, *Foreign Affairs*, “A balanced Strategy: Reprogramming the Pentagon for a new Age”, януари-февруари, 2009.

1. Администрацията на Обама е в положение да направи категоричен избор по отношение на Афганистан.

2. Историята ни предоставя конкретен урок, който можем да приложим в дадената ситуация, за да разрешим веднъж завинаги този проблем.

За да изясним тези предпоставки, е необходимо най-напред да обърнем внимание на начина, по който политическата традиция е формирала и продължава да формира линията на външната политика на САЩ и след това на географската роля на Афганистан в настоящите войни.

Вече над един век националната политика на САЩ е под влиянието на двупартийната система. Докато президентската институция набира сила през целия двадесети век, факт е, че властта постоянно минава от ръцете на демократите в тези на републиканците и обратно, което води до известна непоследователност във външната политика на страната. Получава се така, че колкото по-дълго едната партия се задържа на власт, толкова по-настървена става опозиционната партия в опитите си да изисква “промени”. И докато идеологията безусловно играе важна роля при определяне на характера на търсените промени, опозиционерите продължават да разчитат единствено на идеята за “нов курс”, за да утвърждават легитимността и престижа си. Въпреки това обаче и демократите, и републиканците са на едно мнение по отношение на мястото на Америка в световен мащаб. Освен това и двете политически сили не желаят да се отклоняват драстично нито от мнението на експертите, нито от това на широката общественост. В резултат външната политика на САЩ се люшка напред-назад, без обаче да се отклонява значително в каквато и да е посока.

Администрацията на Обама не прави изключение от правилото. Тя обеща оттегляне от Ирак и Афганистан през 2011 г. като опит да демонстрира превъзходство над администрацията на Буш, макар че целите, които търси да постигне, не се различават съществено от целите на предшествениците. Всъщност на 27 март 2009 г. Обама повтори мотивите на Буш, с които той оправда нахлуването в Афганистан през 2001 г.:

“Каква е нашата цел в Афганистан? След толкова много години... защо нашите мъже и жени продължават да се бият и умират там? Това, което искам американския народ да разбере, е, че нашата цел е напълно ясна: да всеем смут в редиците на Ал Кайда и да разбием организацията в Пакистан и Афганистан, както и да осуетим всичките им опити за завръщане в която и да е от страните в бъдеще. Това е целта, която трябва да преследваме. Това е единствената справедлива кауза.”⁴

⁴ Barack Obama, “A New Strategy for Afghanistan and Pakistan”, <http://www.whitehouse.gov/blog/09/03/27/A-New-Strategy-For-Afghanistan-and-Pakistan>.

А дали само в това се заключават намеренията на политиката на Обама (или Буш) ще коментирам накратко по-долу. На първо място от значение е фактът, че Обама ще се старее да не бъде твърде подобен на Буш в действията си, като от друга страна обаче той ще внимава и да не се отклонява прекалено много от линията на поведение на предишната администрация. Няма причина да вярваме, че наследникът на Буш ще провежда много по-различна политика. Може би политиците не би трябвало да се държат по този начин, но не трябва да забравяме, че те постоянно биват тласкани в различни посоки от външни сили. И за да са в състояние да устоят на натиска, те се въздържат да вземат категорични решения относно най-заплетените и важни проблеми, дори да твърдят през цялото време, че политиката, която провеждат, е праволинейна и последователна.

Досега ставаше въпрос изключително за Америка. Очевидно обаче решителна за бъдещето на Афганистан ще бъде ролята на самия афганистански народ. Какво би трябвало да очаква останалият свят? Широко разпространено убеждение е, че мисията на САЩ ще претърпи тотален провал, защото Афганистан и в бъдеще ще си остане “гробнище на империи”. Тъкмо тази фраза е като че ли най-разпространеният исторически факт относно Афганистан. Ако напишете “гробнище на империи Афганистан” (“graveyard of empires Afghanistan”) в търсачката Google, ще се получат 92 000 резултата. Но както всеки друг откъслечен факт, изваден от историческия контекст, и този е само отчасти верен. През 1842 г. цял един британски военен отряд намира смъртта си на територията на съвременен Афганистан. През 1989 г. пък Съветският съюз се принуждава да изтегли частите си от Афганистан след неуспешни десетгодишни опити да установи контрол над страната. Факт е обаче, че Афганистан (или неговата територия) е бил покоряван многократно. Британците са имали повече успех по време на Втората Англо-афганска война от 1878 -1880 г. Най-важният извод, който може да се направи в случая, е, че настоящето американско разгръщане не може да се сравни с която и да е ситуация от миналото.

Споменах примери от историята, не за да докажа, че САЩ ще успеят в мисията си, а за да напомня, че хората са склонни да използват исторически стереотипи в желанието си да търсят решения на настоящи проблеми. Това, от което се нуждаем сега обаче, е яснота по отношение на решителните мерки, които трябва да се вземат, за да се приключи войната в Афганистан. Несъмнено мненията по този въпрос ще се различават, но мисля, че в крайна сметка историята ще реши дали американската мисия е била успешна, или не, след като получи отговор на следните въпроси: а) Формирало ли се е функциониращо правителство в Афганистан и, ако да, станало ли е това на приемлива цена?, и б) Получили ли са гражданите на

Афганистан сигурността, която да им позволи да водят един нормален живот и, ако да, на каква цена?

Ето защо за успешния завършек на американските действия от решаващ характер ще бъде фактът дали военното надмощие е довело до съставянето на легитимно афганистанско правителство и до осигуряването на мир и сигурност за населението.

Какво мисля аз самият? Ако трябва да дам личното си мнение по най-централния въпрос, ще трябва да кажа, че се съмнявам САЩ да подсигурят едно стабилно правителство в Афганистан. Но мисля също така, че положението ще е още по-тежко, ако САЩ изобщо не направят това усилие. За да придобиете по-ясна представа относно този казус, вземете предвид следните факти за Афганистан.

Много се е изговорило за етническата мозайка в Афганистан, както и за изключителната трудност (а може би и невъзможност) да се постигне доброволно примирие между многото афганистански етнически, езикови, религиозни и племенни групи. С едно фундаментално етническо разделение обаче всяка афганистанска политика би трябвало да се съобрази. 42 процента от населението принадлежат към етническата общност пашу. Това е и преобладаващата афганистанска националност и поради това при всеки опит да се разрешат проблемите на страната трябва да се вземе предвид голямото различие, което съществува между пашу и останалите етноси. На второ място идва фактът, че Афганистан има сравнително голямо население от над 28 милиона души, като само 24% от тях живеят в градове. При това съществува и допълнително разделение между тези, които са напълно урбанизирани (само 28% от възрастното население е грамотно), и останалите. С две думи, каквато и власт да се установи в страната, тя ще трябва да подходи внимателно към тези две фундаментални разделения в нея, за да се реши дали Афганистан ще бъде централизиран и, ако да, кои етнически елементи ще доминират.

Към момента САЩ възлагат надеждите си за централизация върху военното поражение на талибаните и легитимността на правителството, понастоящем оглавявано от президента Хамид Карзай. Но и в двата случая има основания за скептицизъм относно шансовете за постигане на успех. Първо, както често се отбелязва, въпреки сравнително малкия брой на афганистанските талибани военната конфронтация с тях изисква изключително високи нива на владеене на техники в областта на контранападението – тактика, при която от значение е най-вече подкрепата на местното население. В това отношение талибаните са с няколко крачки напред, тъй като те са способни да се внедряват безотказно в средата, да тероризират и да настройват местните срещу чуждото военно присъствие. Не минава и седмица без тежък конфликт между американски командири и представители на местното население относно това срещу кого точно са

насочени американските операции и дали изобщо тяхната мисия в страната е да помагат.

Администрацията на Обама излезе от “тресавището” на военните контрадействия с план за “афганизиране” на войната. Обама твърди, че “ще преместим фокуса на мисията си върху обучението и увеличаването на броя на афганистанските сили за сигурност, така че в бъдеще те да гарантират сигурността на страната си. Ето как ще подготвим афганистанците да поемат отговорност за собствената си сигурност и ще можем най-после да върнем нашите войници у дома.”⁵ Това обаче е лесно да се направи на думи, но не и на дела, тъй като много зависи от това доколко кохерентно ще бъде афганистанското правителство, за да е в състояние “да поеме отговорността”. Президентът Карзай обаче е непоправим мечтател, щом стане дума за изграждане на нацията. Преизбирането му на поста през 2009 г. беше дискредитирано от обвинения в измама, а той не само че не успя да се справи със сериозния корупционен проблем в страната, ами и собственото му семейство беше забъркано в корупционен скандал. Но колкото и лесно да е да се критикува Карзай, за момента няма по-добър кандидат от него. Карзай често бива подиграван, че е “кметът на Кабул” и че е приел васалско поведение към чуждите военни части. Но засега е съмнително, че някой друг може да върши по-добра работа от него или да постигне по-ефективна и общодостъпна централизация, на която САЩ се надяват и която всъщност изискват от правителството. По тази причина, независимо от това, което американските президенти казват с цел да спечелят на своя страна общественото мнение, САЩ няма да спрат само с разгрома на Ал Кайда, тъй като борбата срещу Ал Кайда е неразривно свързана с общата битка за Афганистан.

При тези обстоятелства защо американците просто не се откажат да преследват по-големите цели и не си тръгнат? В края на краищата Обама, както и Буш преди него, ще бъде обвиняван от всички страни за всеки провал. Проучванията на общественото мнение логично отразяват ширещото се неодобрение към провежданата от САЩ война.⁶ Антиамериканските настроения се засилват все повече с напредването на войната. Освен това е почти сигурно, че Обама ще бъде заклеймен от политическите си опоненти, освен ако не постигне безапелационна победа. Дилемата на Обама обаче става очевидна, ако погледнем ситуацията в дългосрочна перспектива. Същото това обществено мнение, което сега осъжда САЩ заради агресивните им действия в Афганистан, ще ги обвини в страхливост и безотговорност, ако САЩ изтеглят войските си от

⁵ Barak Obama, “A New Strategy for Afghanistan and Pakistan”.

⁶ Вж. статия в *Wikipedia*: “International Public Opinion on the War in Afghanistan”, http://en.wikipedia.org/wiki/international_public_opinion_on_the_war_in_Afghanistan.

Афганистан и на света не се понрави изходът от войната. А вероятността нещата да се влошат без САЩ е доста голяма.

Това не са приказки, целящи да плашат хората. Нека си припомним каква е съдбата на Афганистан, откакто монархията беше съборена през 1973 г. Оттогава в страната не е имало и ден на граждански мир. След съветската инвазия през 1979 г. вълните на насилие и гражданските войни не стихват. Постоянно расте броят на убитите и ранените, на бежанците и хвърлените в затворите. На фона на всичко това трябва да се запитаме дали изобщо ситуацията се е подобрила след 2001 г. На мен лично ми се струва, че да. И въпреки че субективните преценки може да се различават, иска ми се да завърша като изкажа предположение защо дилемата, пред която е изправена администрацията на Обама, е сериозна и защо изтеглянето на САЩ от Афганистан е най-малкото възможно зло в така създалата се ситуация.

Първо, дебатите около Афганистан не бива да гравитират само около ширещото се насилие в момента в страната, а около това дали насилието няма да ескалира още повече при алтернативни сценарии. Някои кръгове може и да очакват, че администрацията на Обама ще заложи на ситуация, при която в един Афганистан, контролиран от талибаните, ще има по-малко насилие, но би било глупаво да се мисли, че това е редно. Защо Америка (или който и да друг) да очаква, че този път Афганистан ще е по-добре под талибанското управление, отколкото през ужасните години между 1996 и 2001?

Второ, по времето, когато Афганистан не беше под контрола на талибаните, страната беше потопена в гражданска война, подстрекавана от военната върхушка. Такава беше ситуацията и в периода 1989-96 година. Тази война вероятно ще бъде подновена през 2011 г. Някои може да предположат, че загубите от войната ще бъдат компенсирани по някакъв начин или че поне ще бъдат ограничени в границите на Афганистан. И все пак защо му е на Обама да допусне подобен развой на нещата? До този момент не стана дума нито веднъж за Пакистан и за заплашителните перспективи за конфликт от международен мащаб. Обаче няма да е никак парадоксално, ако кажем, че колкото по-разпокъсан е Афганистан, толкова е по-вероятно конфликтът да се разпростре извън регионалните си граници. Надмощие в която и да е афганска война може да се постигне само с помощ отвън. Защо тогава да се счита, че една чужда намеса, която не включва САЩ, би била по-благоотворна?

Трето, въпреки че би било по-добре за Афганистан, ако в крайна сметка администрацията на Обама посвети всичките си усилия на разрешаването на нейните кофликти, все пак е по-вероятно Америка да прояви противоречиво внимание към която и да е чужда държава, пък било и такава, в която се води война. Щатите имат много критици, които

настояват да прекратят тази практика на демонстриране на “противоречиво внимание”, но тогава каква по-приемлива алтернатива им остава?

Накрая ми се ще да изкажа съмнението си, че Обама ще се увенчае с дълготрайна победа в Афганистан. Ефектът от голямата етническа и лингвистична пропаст, която разделя пащу от другите народности, най-вероятно ще бъде разцепване на териториите над Хиндукуш и създаването на нещо като Пащунистан в южните региони. Въпреки това, ако се стигне до такова отцепване, то би могло да бъде овладяно, за да не доведе до ново насилие и връщане на хаоса. Частичен успех за САЩ при изграждането на един жизнеспособен Афганистан “за момента” би бил решителна стъпка напред.

В тази логика на мислите бихме могли да очакваме само частичен успех и при скъсяване на дистанцията между централизираното правителство и местната власт. Както не може да се преодолее за кратко време моделът на изолация, така и не може да се налага насилствено социално единение. Докато САЩ търсят начини да интегрират успешно Афганистан в структурите на световния ред, това неминуемо ще засили конфликта между града и селото. А каква ще бъде съдбата на Афганистан оттам нататък можем само да предполагаме. Обаче цената, която Афганистан е в състояние да плати, за да не се “глобализира”, може да излезе много по-висока. Някои от най-силните периоди в историята на Афганистан са от времето, когато страната е била част от Индия, Персия или от турските династии. Някои от най-тъмните ѝ периоди за сметка на това са от времето, когато е била в пълна изолация. Както е показала практиката в много части по света, една глобализация по западен маниер би могла да послужи за едно ново и обещаващо начало.

Естествено някой, който чете тези редове, би възкликнал, че това е само “американска идеология”. До каква степен моите заключения са нелогични и погрешни оставям на читателя да прецени. Аз обаче бих искал да заключа, заявявайки, че за разлика от някои идеологии, тази тук може да бъде отхвърлена. Ако насилието не намалее, ако животът не стане сигурен и глобализацията не донесе полза за обществото, тогава американската политика в Афганистан би трябвало да бъде подлагана на критика. Но именно в това се корени смисълът при разрешаването на дилеми. Всеки избор носи своите рискове и надежда. Приканвам всеки един от вас сам да прецени ситуацията и да стигне до съответните изводи.

Превод: Мая Вуковска